

עוד על החינוך בצה"ל

הנחת היסוד של דוד בן-גוריון בתחום בטחון-המדינה קובעת שגורל עם ישראל תלוי בשני דברים: בצדקת העם ובכוחו. מוסריות עליונה ואמונה בצדקתו מחד גיסא, וכוח צבאי שיבטיח את קיומנו המוסרי מאידך גיסא, רק הם יובילו אותנו להקמת מדינה יהודית-אמיתית ויבטיחו את קיומה לנצח, חרף הפער הכמותי-נצחי.

תפישתו הבטחונית של בן-גוריון חורגת הרבה מעבר לתפישת צבאית-מקצועית. היא מעוגנת בפיתוח חוסנו של עמנו וב-הגברת הנכונות שלו להקרבה, כעם הממלא אחר צו היסטורי עליון כבואו להקים בית במולדתו ולקיימו לעד. על יסודות אלה הוקם צבא-הגנה-לישראל, אבל מאז ועד היום השתנה הרבה. השתנו ערכים — הקשורים למסגרות ולאווירה — המשייעים על צה"ל בעקיפין ובמישרין. יתכן שנשתנו בצה"ל — במודע או שלא במודע — תפישות ואולי אף עקרונות-יסוד. גידול האוכלוסיה, שינוי דמוגרפי, שינויי עמדות בחברה, התעצמות צה"ל ו-27 שנות מאבק מתמיד, כל אלה השאירו ללא ספק את חותמם על צה"ל של ימינו, ונתנו את חלק הארי בעיצובו הכמותי והאיכותי.

ביריעה קצרה זו אתייחס רק להיבט החינוכי בצה"ל. במשך 15 השנים האחרונות הייתי מקורב בצורה זו או אחרת למסגרות החינוכיות של צה"ל*, והייתי עד לשינויים מרחיקי לכת — להלכה ולמעשה — שהתחוללו בהן. שינויים אלה, לא רק שלא היו חיוביים, אלא שיש בתוכם מידה רבה של סכנה לצה"ל ולעם כולו.

החינוך הצה"לי ניתן לחלוקה לשניים: חינוך מחוץ לצה"ל וחינוך בתוכו. החינוך הצה"לי כלפי חוץ נמצא בפשיטת-רגל מוחלטת. הרעיון שצה"ל יהיה מכשיר לטיפול בבעיות החברתיות של מדינת-ישראל הוליד עם הקמתו מסגרות שונות ומשונות, שהבולטות בהן היו הגדנ"ע והנח"ל. עד 1967 היתה ברורה לכל האחזיות האדירה המוטלת על צה"ל בהבטחת ההתיישבות בארץ, בקליטת עליה, בחיסול האנלפבתיות, בטיפול בנוער-שוליים ובחינוכו של הנוער הגדל בארץ. אלה היו בעיות שהמטכ"ל טיפל בהן, וכל מפקד בצה"ל עשה כמיטב יכולתו לפתרון. חלק גדול ממפקדי צה"ל היו גאים בכך, שלצד מקצועם הצבאי, יש להם הזכות לקדם ולשפר גם תחומים נוספים.

* הכותב שירת שנים רבות כקצין-חינוך. — המ ע ר.

Price, A. G 2120
Luftschlacht über Deutschland.
Stuttgart, Motorbuch, 1975. 215 p.
תיאור התקפות האויר הטקטיות והאסטרטגיות על גרמניה במלחמה הע"ש. תולדות הפיתוח של אמצעי לחימה למערך ההגנה האווירית בגרמניה באותה תקופה, ארגון היחידות העודיות ומהלך ההגנה על שמי גרמניה בפני ההתקפות של בנות הברית. מלווה תצלומים. מסות וציורים.

Randolph, L. G 1228
Third-party settlement of disputes in theory and practice.
New York, Oceana, 1973. 295 p.
סקירה משפטית של האמצעים העומדים לרשותו של מתווך מדיני שנבקש להתערב ולסייע ביישוב סכסוכים מדיניים שונים.

Ring, H. and Shores, C. G 3528
Luftkampf zwischen Sand und Sonne.
Stuttgart, Motorbuch, 1974. 445 p.
תולדות קרבות האויר בשמי צפון-אפריקה וגיבוריהם בתקופה שבין 1942-1940. מלווה תצלומים.

Sethi, J. G 1163
India in crisis.
Delhi, Vikas, 1975. 224 p.
מרצה בכלכלה בהודו מנתח את חולשתם של מנהיגי המדינה להילחם בעוני ובריידה ברמת החיים; לדעת המחבר מקור הרע בשחיתותם של מנהיגי הודו.

Simiot, B. G 2970
Suez — 50 siècles d'histoire.
Paris, Arthaud, 1974. 419 p.
תולדותיו של איזור הסואץ שמאז ימי קדם מהווה פרשת דרכים, ערש של תרבויות, ומקור לסכסוכים. הספר סוקר את המאורעות מימי קדם ועד למלחמת יום-הכיפורים. מלווה תצלומים ומפות.

U.S. Army markmanship unit G 1139
The service rifle markmanship guide.
Fort Benning, Ga., U.S. Army markmanship training unit, 1973. 169 p.
עקרונות האימון בקליעה מרובה-השירות הצבאי וארגון תחרויות קליעה.

Vigor, P. G 1312
The soviet view of war, peace and neutrality.
London, Routledge & Kegan, 1975. 256 p.
השינויים ההיסטוריים בתפיסות האסטרטגיות הסובייטיות בנושאים של שלום ומלחמה, נייטרליות וכדומה. כל זאת, בהשפעת הגורם הגרעיני.

Vital, D. G 3219
The origins of zionism.
Oxford, Clarendon press, 1975. 396 p.
יסודות הציונות מתקופת הבייליים ועד לקונגרס הציוני הראשון בשלהי המאה ה-19, אשר הפך את התנועה לגורם מדיני מאורגן. מלווה תצלומים ומפות.

Ward, C. G 2341
Violence.
London, Penguin press, 1970. 64 p.
סקירה פופולרית על גורמי האלימות בעולם, צורתיה השונות והאפשרות לשינוי התופעה. מלווה תצלומים וציורים.

Wiener, F. G 3986
Die Armeen der Warschauer-Pakt-Staaten.
München, Lehmann, 1974. 416 p.
ידען על צבאות ברית ורשה: ארגון, סד"כ, אמצעי לחימה ועיקרי תורת הלחימה. מלווה תצלומים רבים ונתונים טכניים.

הדורשת התמחות ואימון מקצועי. העומס הזה הוא נוסף לפעילות הבטחונית השוטפת. משמע, המפקדים טרודים רובם ככולם בהעמקת הידע המקצועי והיכולת הביצועית של חייליהם. לתפקיד זה נדרש המפקד לתת את כל זמנו ואף למעלה הימנו. המפקד אינו מגיע לכלל שיחה עם החייל, אף לא להעברת פעולות הסברה או פעולות חינוך אחרות. לשם כך מוצב לעזרתו „קציני חינוך“.

קציני החינוך נמצאים בצה"ל מראשית דרכו, אבל אז היו אלה דמויות יוצאות מגדר הרגיל, קצינים שמצד אחד המפקד יכול היה להתייעץ אתם, להתלבט אתם לגבי מצב היחידה ולקבל מהם עזרה והדרכה, ומצד שני בעלי היכולת והכישורים להחליף מדי פעם את המפקד בדברי הסבר לחיילים או בשיחה בפניהם. הם ראו את עצמם ממונים על מוראל היחידה, „מוראל“ במובן הרחב ביותר של המילה. והיום, מי הם קציני החינוך? רובם בחורים צעירים וטובים, אבל לא יותר מזה. הם אינם דמויות שמפקד יכול להתייעץ אתם, עם כל הקשור בכך. מעטים מהם מסוגלים לקיים שיחה עם חייל, או לתת הרצאה לקבוצת חיילים. הם אינם מצליחים כמעט להחליף את המפקד או להקל עליו. הם הפכו „אפסנאים לשירותי חינוך“: מחלקים עיתונים, מארגנים עצרות ודואגים לסרטים ובידור.

כאמור לעיל, תפישתו הבסיסית של בן-גוריון אומרת שיכולתנו להתגבר על הפער הכמותי מותנית בפיתוח החוסן והנכונות להקרבה. ואני שואל: מי בצה"ל עוסק בפיתוח החוסן והנכונות הזאת?

איני חרד, אמנם, שאנו נמצאים במצב שמפקד יתן פקודה „אחרי“ וימצא את עצמו מסתער לבד, אבל אסור לצבא כלשהו, ובמיוחד לצבא כמו שלנו, לצאת מתוך הנחה ששאלת המוטיבציה מובנת מאליה.

אם צה"ל לא יעשה בדק-בית רציני בנושא החינוך הפנימי שלו, אנו עלולים להתדרדר למצב בו יתעוררו סימני שאלה רציניים לקיום צה"ל כפי שהיינו רוצים לראותו.

סרן (מיל') שמעון שוורץ

להערכת, המצב כיום שונה לחלוטין. משימות אלה נראות בעיני המפקדים כעול מיותר שיש לצמצמו עד אפס. אם חלק מהמסגרות המיוחדות עדיין נשארו בצה"ל, הרי שהגישה אליהן מצד המפקד אינה גישה של שיתוף-פולה מרצון, אלא מאונס. דוגמות דומות בולטות לכך מוצאים אנו בתחום הגישה אל חיילים בעלי נתונים נמוכים. חיילים אלו גויסו לצורך חינוכם, והנה כיום השאלה היסודית והבלעדית לגביהם היא יכולת שילובם בסד"כ! נוצר מצב בלתי-נסבל שמשמיה חינוכית נבחנת בראש ובראשונה כאמצעי לפיתרון מיידי וב-טווח קצר לבעיות של צה"ל בלבד. שאלת התרומה לחברה הישראלית ופיתוח המדינה — אלה נעלמים כמעט לחלוטין משיקוליהם של מפקדי צה"ל. בכך, לדעתי, בטל ועבר מן העולם אחד התפקידים המרכזיים שהוטלו על צה"ל עם הקמתו. בתחום החינוך בתוך צה"ל, המצב מסוכן עוד יותר. בעוד שאת החינוך הצה"לי כלפי חוץ ניתן להעביר למסגרות אחרות שיטפלו בהן במקום צה"ל, הרי שלגבי חינוך חיילי צה"ל, ברור כי התפקיד חייב להישאר בידי צה"ל עצמו. התפישה הבסיסית של צה"ל היתה מאז היסודו טיפול אישי בחיילים — „טיפול“ במובן הרחב והאמיתי של המושג. על המפקד הופקדה האחריות לבצע משימות תוך טיפול ודאגה לחייל; ללמדו להיות חייל טוב, היודע לשמור על עצמו ולהבטיח את מירב הסיכויים שיישאר בחיים תוך כדי מילוי משימותיו. היה ברור לכל שכדי שמטרות אלו יושגו, על המפקד להכיר את חייליו ולפתח אצלם את המוטיבציה לשרת, ואת היכולת המקצועית לממש את המוטיבציה הזאת לשפת המעשה בשדה-הקרוב. לכן ראו במפקד לא רק מדריך מקצועי ומנהיג בקרב, אלא גם מחנך.

האם זו המציאות גם כיום? האם היום רואה המפקד את עצמו כמחנך? ואם כן, האם הוא מקדיש לכך את הזמן הדרוש כדי להשיג את התוצאות החינוכיות כל-כך לשם ההכרעה החינוכית בשדה-הקרוב? אני נאלץ לפקפק אם אכן זוהי המציאות. העובדות הן שהמפקדים עובדים תחת לחץ ומעמסה כבדה ביותר בקליטת נשק רב, חדיש ומתוחכם ובפיתוח שיטת-לוחמה